

UDC 327.2 (47)

Maxim Rozumny

Doctor of political science, Head of Center for Russian Federation studies of National institute for strategic studies,

e-mail: rozumnyi@gmail.com

THE IMPERIAL REVENGE: PUTIN'S ATTEMPT

Abstract

The article is devoted to the strategy of the Russian Federation's leadership to restore the status of the empire. The prerequisites for such a solution are the economic specialization of the Russian Federation in the system of world economy, the archaic social structure, monopolized power and resources in the hands of the ruling corporation, inertia of the post-Soviet mentality and psychology. The restored imperial model does not include the role of political (civilian) nation as a subject of power, but, on the contrary, it includes a military-administrative apparatus for internal *uzpeko* and external expansion, and also it needs for loyalty of the masses.

Faced to the inevitable crisis of this archaic system of domination, Putin made an outright bet on aggression, dynamics, instincts, selfishness, and thus created an alternative to a trend of Westernization's globalization.

Russia's new subjectivity is formed on the basis of aggressive foreign policy, based on internal consolidation and increased using media for propaganda.

An attempt to restore the former status of a superpower stems from the imperial essence of Russian statehood. It is based on the logic of its historical development, objective characteristics of its socio-economic, political, cultural and ideological life. The new Russian leader has become only an instrument of self-reproduction of the imperial mechanism and restoring the traditional identity of Russia, to which the political class and the population of the country returned after unsuccessful attempt of modernization.

Imperial identity requires a permanent mobilization, concentration of all forces on the solution of «historical» tasks. External aggression is an indicator of the ability of the imperial organism. Therefore, the majority of Russians actively supported the imperial revanchist course of their leaders.

The Russian expansion in the first stages did not meet the considerable resistance of the world community, in particular, by the consolidated West. A number of prerequisites existed in world politics has led to this rezulte. The lack of leadership in the modern world has led to an increasing selfishness of major geopolitical players and to the neglecting of international law by them in their intensive competition for resources and priorities. These factors have led to increased conflict and loss of control of the global system as a whole.

If the world returns to the scenario of guided globalization, if the role of international law, international organizations and security structures grows up, if the demonopolization of markets (first of all, energy market) and the liberalization of political regimes becomes true, then Putin's rate will be a loser. If world chaos in international systems grows, aggression increases, and the trade and industrial cooperation are limited by governments, then a militarized, based on the raw rent Russian empire can get a new historical chance.

Key words: Russia, empire, Putin's regime, international security, geopolitics.

УДК 327.2 (47)

Розумний Максим Миколайович

Доктор політичних наук, старший науковий співробітник, керівник Центру досліджень проблем Російської Федерації, Національний інститут стратегічних досліджень,
e-mail: rozumnyi@gmail.com

ІМПЕРСЬКИЙ РЕВАНШ: СПРОБА ПУТІНА

Резюме

У статті розглядається стратегія керівництва Російської Федерації на відновлення статусу імперії. Передумовами такого рішення є економічна спеціалізація РФ у системі світового господарства, невідповідна вимогам розвитку соціальна структура, монополізовані владні ресурси в руках правлячої корпорації, інерція пострадянської свідомості та психології більшості громадян. У відновленій імперській моделі відсутня політична (громадянська) нація як суб'єкт влади, а натомість функціонує мілітарно-адміністративний апарат примусу і зовнішньої експансії, що забезпечує, зокрема, потреби лояльної до нього маси.

Перед неминучою кризою цієї архаїчної системи владарювання Путін зробив відверту ставку на агресію, динаміку, інстинкти, егоїзм і створив тим самим альтернативу щодо, здавалося б, безальтернативного тренду глобалізації західного зразка.

Спроба відновлення колишнього статусу наддержави впливає з імперської сутності російської державності, логіки її історичного розвитку, об'єктивних характеристик її соціально-економічного, політичного, культурного та ідеологічного життя. Новий російський лідер став лише інструментом самовідтворення імперського механізму, що лежить в основі традиційної ідентичності Росії, до якої політичний клас і населення країни повернулися в результаті невдалої модернізації.

Нова суб'єктність Росії формується на основі агресивної зовнішньої політики, що спирається на внутрішню консолідацію та посилене продукування і нав'язування безпековими засобами власної картини дійсності.

Якщо світ повернеться до сценарію керованої глобалізації та зростання ролі міжнародного права, міжнародних організацій та безпекових структур, демонополізації ринків (у першу чергу, енергетичних) та лібералізації політичних режимів, то ставка Путіна виявиться програшною. Якщо ж хаос у міжнародних системах зростатиме, що буде супроводжуватися зростанням агресії, утвердженням права сильного, зростанням обмежень у сфері торгівлі і виробничої кооперації, то мілітаризована, сировинна російська імперія може отримати новий історичний шанс.

Ключові слова: Росія, імперія, режим Путіна, міжнародна безпека, геополітика.

1. Вступ

Функціонування будь-якого політичного режиму обумовлюється набором чинників інституційного розвитку суспільства—нормами, правилами та соціальними структурами, що визначають соціальну взаємодію. Тому базисну роль відіграють особливості формування суспільної свідомості, ціннісних орієнтацій, очікувань та поведінкових реакцій населення. Вони визначають ключові соціальні очікування та запити громадян кожної держави.

У вимірі масової свідомості соціальні очікування, як правило, не завжди конкретно визначені, оскільки перебувають під постійним впливом чинників зовнішнього середовища і внутрішнього поведінково-психологічного індивідуального сприйняття реальності у певний час. Громадяни скоріше реагують на те, що їх не влаштовує, ніж знають, чого вони дійсно прагнуть.

Тому в сучасному світі, де інформаційні потоки суттєво перевищили спроможність їх адекватного опрацювання пересічним громадянином, моделювання поведінки населення та його соціальних очікувань будь-якою, переважно авторитарною, владою досягається через інтенсивне насичення суспільної свідомості мотиваційним змістом та його неодноразове відтворення у різноманітних засобах масової інформації.

Ці маніпуляції роблять суспільство вразливим, а влада втрачає зворотний зв'язок із ним та здатність до генерування адекватних орієнтирів і рушіїв суспільного розвитку. Коридор формування соціального капіталу і набуття соціальної легітимності інститутів влади звужується до меж відтворення певних типових шаблонів і стереотипів та постійного оновлення форм їх подання. Суспільство консервується та накопичує низку невирішуваних проблем організації свого життя.

Саме така ситуація склалася в Росії у підсумку правління Володимира Путіна та пов'язаної з ним корпорації російської еліти [1]. Питання про напрям подальшої еволюції путінського режиму становить науковий і практичний політичний інтерес, оскільки, з одного боку, є показовим у контексті пострадянських трансформацій, їх природи та спрямування, про що вже не одне десятиріччя ведуться гострі наукові дискусії [2].

З іншого боку, ставка Путіна і його команди на імперський реванш у зовнішній політиці зачіпає національні інтереси та ставить під загрозу суверенітет країн-сусідів, до числа яких належить, зокрема, Україна, а також дестабілізує міжнародну і європейську безпекову ситуацію та ставить під сумнів нинішню систему міжнародного права загалом [3].

2. Методи дослідження

Стаття базується на загальних методологічних принципах наукового аналізу політичного процесу, зокрема принципах об'єктивності, аналізу та синтезу. При розгляді стратегія керівництва Російської Федерації на відновлення статусу імперії було використано системний метод, згідно з яким будь-яке соціальне явище, а отже і спроба відновлення колишнього статусу наднаціональної держави випливає з імперської сутності російської державності, логіки її історичного розвитку, об'єктивних характеристик її соціально-економічного, політичного, культурного та ідеологічного життя. Завдяки структурно-функціональному методу вдалося дослідити особливості світогляду так званого «руського мира», спробу повернути Росію на традиційний для неї шлях цивілізаційного розвитку. За допомогою історичного та порівняльного методів проаналізовано домінуючі форми політичного, військового й економічного імперського насильства в історичній ретроспективі, з'ясовано історичні передумови появи та поширення певних його видів, зокрема ведення «гібридної війни».

3. Результати

Слід розрізняти три площини аналізу режиму Путіна та траєкторії його розвитку.

Перший—це реальні прагнення та наміри Кремля, які він часто приховує або прикриває пропагандистськими деклараціями, відволікальними маневрами або фіктивними політичними сюжетами.

Другий—це, власне, публічна репрезентація російської політики, сукупність її офіційних і неофіційних тлумачень, що доноситься до різних цільових аудиторій у різний час і з різною метою.

Третій—це дійсний стан справ, об'єктивні результати реалізації політики режиму, якими визначаються її основні тренди та перспективи.

Тільки зіставлення цих трьох площин в аналітичній реконструкції дозволяє адекватно розуміти природу режиму Путіна і прогнозувати його майбутнє.

Втім, основний вектор тих змін, що настали в російській внутрішній і зовнішній політиці після приходу до влади Путіна, не викликає жодних сумнівів. Ідеться про реставрацію основних інститутів колишнього СРСР, включно з пристосованою до нинішніх умов ідеологією та похідною від неї пропагандою, монополізацією влади, репресивним апаратом, сировинно-рентною

економікою, інструментами зовнішньої експансії та захисту власних інтересів дипломатичними і військовими засобами.

Як з'ясувалося в підсумку періоду горбачовсько-єльцинської лібералізації, російське суспільство, російська влада і російська економіка не спроможні на альтернативний спосіб існування. Для того щоб це зрозуміти, Росії потрібно було пройти шлях від Біловезької угоди 1991 р. до економічної кризи 1998 р., випробувавши на собі рецепти ліберальних трансформацій, ослаблення центральної влади і потепління відносин із Заходом.

Володимир Путін уже на посаді президента РФ отримав нову місію—їго прийняла на службу імперія, що, здавалося, залишилася в минулому. Йому належало повернути Росію на колишній шлях її цивілізаційного розвитку. Новий російський лідер став лише інструментом самовідтворення імперського механізму, що лежить в основі традиційної ідентичності Росії, до якої політичний клас і населення країни повернулися в результаті невдалої модернізації.

Імперська свідомість вимагає перманентної мобілізації, концентрації всіх сил на розв'язання «історичних» завдань. Зовнішня агресія є індикатором дієздатності імперського організму, вона сигналізує громадянам про те, що необхідні для життєдіяльності соціуму ресурси будуть здобуті й належний статус знову буде підтверджено.

Джерелом легітимності влади, достатку еліт і лояльності мас у Росії є насильство, здійснюване як державна політика. Тільки це насильство обіцяє в майбутньому хоч якийсь добробут народу (що, втім, характерно для всіх імперій). Тому пробудження хижацького інстинкту в поведінці власної держави викликає сплеск його підтримки суспільством на тлі майже ейфорійних настроїв мас. Саме такими сплесками активності супроводжувалися початки майже всіх воєн, що з власної волі починалися Росією в XIX–XX ст.

Шлях імперського реваншу, пройдений Росією Путіна, включав кілька етапів.

У початковому періоді реконструкції була відновлена внутрішня управлінська структура імперії. Було повернуто всевладдя силових органів, ліквідовані будь-які передумови реальної політичної конкуренції, відсторонений від участі в управлінні країною приватний капітал, взято під контроль медійний простір, ліквідовано осередки регіонального самоврядування. Найважливішим напрямом стало ресурсне забезпечення імперської політики. Ставка була зроблена, як і в часи пізнього СРСР, на розвиток експорту сировини, насамперед вуглеводнів.

Відновлена таким чином дієздатність імперського центру була спрямована на вирішення головної проблеми—небезпеки територіального розпаду Російської Федерації. Друга Чеченська війна була покликана не тільки повернути бунтівну республіку до складу Росії, а й дати урок усім бажаючим повторити її досвід «відокремлення».

Повернувшись до базової моделі, російська державна машина відновила таким чином свою адміністративну та економічну стабільність, а культ Путіна, тісно пов'язаний з ностальгією за СРСР, створив нову легітимність Кремля.

Так звана «загадковість» російської політики, її претензія на особливу «цивілізацію» [4] випливає з простого факту: Росія і більшість країн Європи (Заходу) належать до різних видів держав. Росія, незважаючи на всі метаморфози епохи модерну та постмодерних трансформацій, була і залишається «природною державою» [5]. Залишатися в цьому стані їй дозволяє сировинна рента, яка також обумовлює екстенсивний характер розвитку, що, своєю чергою, детермінує імперську форму державної організації, її внутрішню і зовнішню політику. Феномен Путіна полягає в тому, що під його керівництвом Росія відверто повернулася до своєї архаїчної сутності та почала реалізовувати переваги такого становища в політичній сфері.

Основою путінської моделі є монополія на владу, що забезпечується:

- 1) домінуванням силових органів (мілітаризм);
- 2) фіктивною роллю демократичних (конкурентних) політичних інститутів;
- 3) контролем над громадською думкою;
- 4) контролем над економічними ресурсами країни.

На верхівці владної піраміди перебуває одноосібно президент Путін, який відповідає за реалізацію стратегічного завдання відновлення імперської величі та забезпечення національних інтересів Росії на міжнародній арені. Нижче розташований величезний апарат центральної влади, що включає дві головні складові — силові структури і адміністративно-господарський комплекс. Їх сфера відповідальності — добробут російського народу і його безпека, що досягаються шляхом «освоєння» символічних і матеріальних ресурсів, здобутих завдяки успіхам політики В. Путіна.

Декоративним додатком до блоку «реальної політики» є функціонування демократичних інститутів: парламентаризму, партійної системи, діяльності ЗМІ, громадянської активності, місцевого і регіонального самоврядування. Призначення цієї інституційної складової режиму — інтерфейс між владою і населенням, збалансування суперечностей внутрішньої та зовнішньої політики, визначення «винних» і «відповідальних», формальна легітимація режиму для упередження зовнішньої і внутрішньої критики.

Нарешті на третьому рівні інституційної системи (влади) в РФ перебувають керівники регіонального і місцевого рівня, а також керівники державних підприємств, пов'язаний з ними бізнес і монополісти. Саме на них лягає основний тягар відповідальності за соціально-економічне становище в конкретних населених пунктах та регіонах. Отримавши сферу для свого паразитування і гарантований мінімум забезпечення власних потреб із центру, вони повинні взяти на себе оперативне вирішення проблем та місію персональної відповідальності.

Путін у цій схемі є донором легітимності для всієї піраміди і гарантом надходження ресурсів для її функціонування. Усі нижчі рівні повинні, в разі необхідності, жертвувати власною репутацією та інтересами для збереження панівного становища ієрархії. Таке «служіння» винагороджується елітним статусом, гарантіями захисту і доступом до корупційного ресурсу (структурованого відповідно до місць в ієрархії).

Власне, ця конструкція влади і відповідає, головним чином, поняттю «режим Путіна». Така ідентифікація впливає з чіткого розділення влади і народу в сучасній Росії, що повернулася до архаїчної імперської моделі, в якій відсутня політична (громадянська) нація як суб'єкт влади, а натомість функціонує мілітарно-адміністративний апарат примусу і зовнішньої експансії, що забезпечує, зокрема, потреби лояльної до нього маси.

Опорою режиму є чисельно і культурно домінуючий клас «бюджетників» — людей, які перебувають у повній залежності від держави, успішності дій її керівництва та «справедливості» запроваджених ним форм перерозподілу колективних благ. Суспільна свідомість більшості росіян та їхні настрої визначаються такими чинниками:

- а) установкою на безумовну лояльність до влади;
- б) панівною ідеологією «русского мира» та уявленням про особливу культурно-історичну місію Росії;
- в) програмуванням суспільних уявлень та настроїв за допомогою медіа.

Загрози існуванню такої моделі актуалізувалися на початку третього терміну президентства В. Путіна. Стало зрозуміло, що ресурс зростання, сформований на сировинній та інфраструктурній базі СРСР, вичерпано а сприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура втрачена, ймовірно, назавжди. Спроба модернізації країни, переведення її на більш динамічні принципи в політичній, виробничій, культурній сферах пунктирно накреслена як намір у період президентства Д. Медведева, зазнала фіаско.

Разом із тим зародки середнього класу, орієнтоване на західні стандарти життя населення російських мегаполісів могли, в разі загострення соціально-економічних проблем, перейти до активних форм протесту. Хисткою залишалася й ситуація на Кавказі.

Щоб зламати цей інерційний сценарій, команда Путіна перейшла до технологій кризового менеджменту, створюючи нову легітимність влади в умовах зростаючого хаосу зовнішнього і безпекового середовища, мобілізуючи своїх прихильників та дискредитуючи своїх противників у ситуаціях безперервних конфліктів і зростаючого пропагандистського тиску ЗМІ.

Так виникли передумови для більш активної реалізації політики реваншу — відновлення втрачених після розпаду СРСР позицій у світовій політиці, що пов'язано в першу чергу зі встановленням контролю над пострадянським простором і досягненням силового паритету із Заходом. Перед неминучою кризою чинної в Росії системи владарювання Путін зробив відверту ставку на агресію, динаміку, інстинкти, егоїзм і створив тим самим альтернативу щодо, здавалося б, безальтернативного тренду глобалізації західного зразка.

Нова суб'єктність Росії формується на основі агресивної зовнішньої політики, що спирається на внутрішню консолідацію та посилене продукування і нав'язування медійними засобами власної картини дійсності.

Сприятливою для реалізації такої стратегії і тактики РФ виявилася і зовнішня ситуація, що позначена втратою орієнтирів глобального розвитку, ослабленням авторитету Заходу, пробудженням локальних егоїзмів та їх агресивним протистоянням. Росія увійшла в період глобальної турбулентності як активний гравець, який прагне отримати максимальну вигоду із загальної невизначеності та переоцінки цінностей.

Геополітичний виклик Росії Заходу сформувався ситуативно, але, разом із тим, цілком закономірно. Він впливає із самої логіки постановня й утвердження режиму Путіна в РФ. Для політики імперського реваншу зовнішня експансія є такою ж органічною складовою, як і внутрішній централізм та реакційність свідомості.

Точкою відліку для формування зовнішньополітичної стратегії Путіна є уявлення про розпад Радянського Союзу як про «найбільшу катастрофу ХХ століття». При цьому відповідальність за цю «катастрофу» несе саме Захід, який свідомо підірвав економіку СРСР (передовсім — шляхом зниження світових цін на нафту та ескалації гонки озброєнь), за допомогою своїх інформаційних та культурних ресурсів змінив свідомість радянських людей, чим роззброїв офіційну пропаганду, а потім ще й обдувив колишнє імперське керівництво, даючи гарантії ненаближення НАТО до кордонів Росії і обіцяючи надати «план Маршалла» для переходу СРСР до демократії.

Отже, замість визнання того, що Радянський Союз виявився економічним, ідеологічним, культурним, військовим, інформаційним і політичним банкрутом, який просто впав від власної неспроможності, путінський режим сформував міф про «золотий вік» імперії та її підступних ворогів. Побудована на цій основі ідентичність сучасних росіян та офіційна риторика Кремля сформувала публічну легітимність режиму, яка, своєю черг, вимагала підкріплення слова ділом. Перелік образ, які Путін висловив Заходу у Мюнхені 2007 р. [6], спонукав його партнерів до певних рефлексій і, можливо, став стимулом для «перезавантаження» відносин з Москвою. Але західні політики не зрозуміли, що йдеться про початок імперського реваншу, і в російсько-уявленні вони вже не партнери, а вороги-суперники.

Однією з причин такого нерозуміння було те, що Захід і Росія рухалися на той момент зустрічними курсами. На противагу Заходу, який входив у період чергової структурної кризи 2007–2008 рр., Росія досягла вершини розквіту пострадянського періоду. Вона, поряд з іншими регіональними державами світу (Туреччиною, Саудівською Аравією, Індонезією тощо), з мінімальними втратами зустріла економічні негаразди у світі. Її економічна потуга здавалася російській еліті й суспільству непохитною. Це додавало впевненості у власних силах і стимулювало режим до нових рішучих кроків.

Так визріли умови для переходу РФ до нової самоідентифікації та амбіційної заявки на зміну власного статусу на міжнародній арені. Щоправда, у тій світ-системній ситуації, що склалася в посткризовий період, об'єктивних передумов для російського «Мюнхенського» повороту не існувало. Росія займала свою природну нішу в світовому поділі праці. Вона користувалася можливостями значної сировинної ренти, впевнено почувалася на ринку озброєнь, отримала доступ до передових західних технологій та кредитних ресурсів. Її військова безпека не викликала сумнівів, а в таких стратегічних галузях, як космічна, кібернетична, транспортна, країна мала цілковите сприяння для реалізації власних інтересів.

Захід практично крізь пальці дивився на консолідацію режиму Путіна і переслідування внутрішньої опозиції. Збройне придушення національно-державного самовизначення Республіки Ічкерія так само не викликало надто гострої реакції і вважалося внутрішньою справою Росії та її керівництва.

Тобто відбувся природний процес, коли неспроможна мегасистема СРСР розпалася і на її місці утворилася менша система РФ, усередині якої відбулися процеси самоорганізації та стабілізації.

При цьому Росія фактично перейшла зі статусу одного зі світових лідерів у статус регіональної держави з деякими глобальними функціями (ресурсними, транзитними, космічними, ядерного стримування). Членство в Раді Безпеки ООН і неформальному клубі провідних держав світу *G8* цілком відповідало амбіціям такого члена світового співтовариства.

Тим часом суб'єктивні чинники формування російської політики підштовхували режим до дій та генерували нові виклики для світу. Найголовніший із них полягав у тому, що тільки особлива історична місія відродження величчя імперії в конкретних обставинах початку ХХІ ст. могла бути достатньою підставою для збереження монополії на владу особисто Путіним і очолюваною ним корпорацією. Слід врахувати й те, що лише збереження монополії на владу є гарантією збереження усіх інших активів і статусів у тій системі відносин, яка утвердилася на пострадянському просторі. Політична влада в пострадянських режимах нероздільна з силовим і економічним ресурсом. Той, хто її втрачає, одночасно втрачає і гарантії безпеки, й економічні активи, що першим довів саме Путін у Росії справою Ходорковського.

Вимушена ротація В. Путіна з Д. Медведевим на посаді президента була надто анекдотичним політичним кроком, аби його повторювати в майбутньому. Російська влада мала спиратися на пафосну легітимність «власного шляху», «вставання з колін» та історичної місії Путіна, а не на маніпуляції з демократичними процедурами.

Протистояння із Заходом, передусім із США, є для росіян головним доказом того, що Путін відродив величчя Росії і повернув їй статус світової наддержави. А тому в мільйонів його виборців не може бути й думки про те, щоб замінити Путіна на посаді президента чи бодай розглянути якісь інші кандидатури.

До відкритого протистояння із Заходом спонукала й інша суб'єктивна обставина — страх перед «кольоровими» революціями, джерелом яких російська еліта вважає саме вплив США та їхніх європейських союзників. Ця загроза тяжіє над Кремлем вже понад десятиріччя і, як показали останні заяви російського лідера, її актуальність не зменшується [7].

Особливо загострилося відчуття небезпеки в Кремлі після «арабської весни», результатом якої стало падіння режимів уже не в умовах пострадянського транзиту та пов'язаного з ним світоглядно-інституційного хаосу, а в патріархальних суспільствах Близького Сходу і Північної Африки зі стійкими світоглядними та інституційними системами.

«Арабська весна» була сприйнята у Кремлі як свідчення непереможності західного впливу та неможливості ефективно йому протидіяти. Саме тому для Путіна важливий режим Башара Асада. Його збереження — той Рубікон, який у внутрішній картині світу російського лідера дозволить зупинити процес поширення оксамитових революцій на далеких підступах до Москви.

Крім того, Путін послідовно намагається «виправити» помилки і втрати минулого. Так, після фактичної поразки у першій Чеченській війні він починає другу Чеченську війну. Після вимушеної «здачі» режиму Мілошевича у Сербії він намагається компенсувати цю поразку Росії збереженням режиму Асада у Сирії. Кульмінацією цього процесу «виправлення помилок» мало б стати відновлення СРСР як акт подолання «катастрофи» 1991 р.

Сприятливе вікно можливостей для реінтеграції пострадянського простору виникло для Москви у другій половині 2000-х років. Зупинка в розширенні НАТО і ЄС на схід, що стала очевидною після Бухарестського саміту НАТО 2008 р. і започаткування програми «Східного партнерства» в рамках Європейської політики сусідства (2009), створила стратегічний вакуум

для європейської частини СНД. Економічна криза 2008–2009 рр. стала додатковим стресогенним чинником для країн, що залежали від російського ринку, російського газу і російських фінансів.

За цих умов мало хто міг відмовитися від ініціатив Кремля щодо створення спільного митного простору, зони вільної торгівлі та гарантій безпеки (не стільки від зовнішніх загроз, скільки від внутрішніх потрясінь для місцевих режимів), які надавало членство в Організації договору про колективну безпеку (ОДКБ). Зрозуміло, що ці кроки мали б поглиблювати залежність економік і соціальних систем пострадянських країн від Москви та врешті мали привести їх до суттєвих поступок у сфері національного суверенітету.

До активного просування власних інтересів і відвертого реваншистського курсу керівництво РФ підштовхувала також слабкість Заходу. Вона стала наслідком низької ефективності втручань у конфлікти на Близькому Сході (Ірак, Афганістан) та сумнівних результатів «арабської весни». Під керівництвом президента США Б. Обами відбувалася переоцінка пріоритетів американської зовнішньої політики в напрямі відмови від силового компонента і зменшення глобальних амбіцій.

Зростали суперечності в ЄС, який не лише відмовився від політики розширення, але й опинився на межі внутрішньої інституційної кризи та втрати європейської солідарності (відмова від ратифікації конституції ЄС у Франції та Нідерландах, боргова криза в Греції, наростання боргового тиску в Італії, Іспанії, Португалії та інших країнах). Усе це негативно позначилося на стабільності світових фінансових ринків та призвело до загострення економічної конкуренції між розвиненими країнами у світі (у т. ч. за дешеві ресурси і ринки).

4. Висновки

Невиправдані очікування, брак адекватних рішень сформували нову кризову реальність, яка стала живильним середовищем для появи нових і відродження за давних конфліктів. Розпочалися процес руйнування складної системи глобалізованого світу та перехід до спрощених форм взаємодії на світовій арені.

Проявами цих тенденцій стали: — розморожування та/або поширення конфліктів у ключових регіонах світу за сприяння регіональних держав та їх союзників (наприклад, громадянська війна у Сирії та Ємені); — зростання напруженості між регіональними державами та їх західними союзниками і партнерами (Саудівська Аравія—США—Ізраїль; Туреччина—ЄС—США; Китай—Японія—США та ін.); — перші ознаки економічного спаду в регіональних державах.

Дефіцит лідерства в сучасному світі призвів до зростання егоїзму основних геополітичних гравців та поширення практики нехтування міжнародним правом, загострення конкуренції за ресурси і пріоритети. Ці фактори спричинили зростання конфліктності та втрату керованості глобальної системи загалом.

Таким чином, домінування Заходу в міжнародній політиці опинилося під знаком питання. Дедалі більше оглядачів вказували на початок формування багатопольярного світу, в якому зростає альтернативний центр впливу—КНР, розвивається співробітництво в рамках БРІКС тощо. Для виходу на арену нових амбітних лідерів склалися майже ідеальні умови.

Крім того, на початок 2012 р. виникло кілька факторів, які змусили російську владу перейти до нового, досить агресивного позиціонування на міжнародній арені. До такого рішення спонукав цілий комплекс внутрішніх і зовнішніх передумов:

1. Обрання В. Путіна президентом Росії (вже втретє) і очевидний намір правлячої корпорації зберігати монополію на владу, що вступив у пряму суперечність із пробудженням ліберальної опозиції (протести на Болотній площі тощо);
2. Усвідомлення загрози дестабілізації режиму за сценарієм «кольорової» революції, підтриманої Заходом;
3. Усвідомлення переходу до менш сприятливої кон'юнктури на енергетичних ринках і вичерпання ресурсів модернізації Росії на нинішньому історичному етапі;
4. Пікові накопичення вільних ресурсів, які могли бути витрачені на зовнішню експансію.

Результуючим вектором цих чинників і мотивацій російського керівництва стало рішення вступити у відкрите протистояння із Заходом одразу на кількох шахових дошках геополітики. Його наслідки залежать, головним чином, не від самого режиму Путіна, який вже зробив свої ставки у великій історичній та геополітичній грі.

Результат—виграш або програш імперської ставки—залежить від «рулетки» цивілізаційного розвитку. Якщо світ повернеться до сценарію керованої глобалізації та зростання ролі міжнародного права, міжнародних організацій та безпекових структур, демонополізації ринків (у першу чергу, енергетичних) та лібералізації політичних режимів, то ставка Путіна виявиться програшною. Якщо ж почнуться нові «темні часи», з переважанням національного егоїзму, поширенням права сильного, зростанням обмежень у сфері торгівлі і виробничої кооперації, то мілітаризована, сировинна імперія з центром у Москві може отримати новий історичний шанс.

5. Список літератури:

1. Павловский Г. 2016/Terminus. Неопропаганда, эскалация и предел наслаждений Системы РФ. — М.: Европа, 2016. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://gefter.ru/archive/17065>
2. Політологія посткомунізму: Політичний аналіз посткомуністичних суспільств / В. Полохало та ін. (ред.). — К.: Політична думка, 1995. — 363с.
3. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. — К.: НІСД, 2017. — С. 17–19.
4. Данилевский Н. Я. Россия и Европа. — М., 1991. — 574 с.
5. Норт Д., Уоллис Дж., Вайнгаст Б. Насилие и социальные порядки. Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества / Дуглас Норт, Джон Уоллис, Бари Вайнгаст // Пер. с англ. — М.: Изд. Института Гайдара, 2011. — 480 с.
6. Выступление президента России Владимира Путина на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности 10 февраля 2007 года. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://iz.ru/news/321595>
7. Путин заявил, что не допустит революции в России. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.unian.net/world/1874094-putin-zayavil-chto-ne-dopustit-revolyuutsii-v-rossii.html>

References:

1. Pavlovskiy G. 2016/Terminus. Neopropaganda, eskalatsiya i predel naslazhdeniy Sistemy RF. — М.: Yevropa, 2016. [Yelektronniy resurs]. — Rezhim dostupu: <http://gefter.ru/archive/17065>
2. Politologiya postkomunizmu: Politichniy analiz postkomunistichnikh suspil'stv / V. Polokhalo ta in. (red.). — К.: Politichna dumka, 1995. — 363 s.
3. Svítova gíbridna víyna: ukráíns'kiy front: monografiya / za zag. red. V. P. Gorbulína. — К.: NÍSD, 2017. — s. 17–19.
4. Danilevskiy N. YA. Rossiya i Yevropa. — М., 1991. — 574 s.
5. Nort D., Uollis Dzh., Vayngast B. Nasiliye i sotsial'nyye poryadki. Kontseptual'nyye ramki dlya interpretatsii pis'mennoy istorii chelovechestva / Duglas Nort, Dzhon Uollis, Bari Vayngast // Per. s angl. — М.: Izd. Instituta Gaydara, 2011. — 480 s.
6. Vystupleniye prezidenta Rossii Vladimira Putina na Myunkhenskoy konferentsii po voprosam politiki bezopasnosti 10 fevralya 2007 goda. [Yeλεκtronniy resurs]. — Rezhim dostupu: <https://iz.ru/news/321595>
7. Putin zayavil, chto ne dopustit revolyutsii v Rossii. [Yeλεκtronniy resurs]. — Rezhim dostupu: <https://www.unian.net/world/1874094-putin-zayavil-chto-ne-dopustit-revolyuutsii-v-rossii.html>